

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

כִּי מְצִיּוֹן תִּצָּא תוֹרָה – יהודי דבר עברית הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

נמשיך לבאר את גודל החיוב, להודות לקב"ה על הנסים ועל הנפלאות, שזכינו לראות בשוב ד' ועם ישראל לציון, והקמת מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו, בהמשך לדברינו בפרשיות **תזריע מצורע** ואחרי מות קדושים.

פריחת עולם התורה ולימוד התורה, על ידי כל חלקי העם, מאז הקמת מדינת ישראל, וביתר שאת בשנים האחרונות, קשורה בטבורה לתופעה נוספת - התחדשותה ותחייתה של השפה העברית כשפה חיה ומדוברת - ממש "תחיית המתים".

על דברי המשנה: "רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" (אבות פ"ב מ"א).

מחדש הרמב"ם חידוש מעניין, ומגדיר מהי מצוה קלה:

"אחר כך אמר שראוי להזהר במצווה שייחשב בה שהיא קלה, כגון שמחת הרגל **ולמידת לשון קודש**".

לדבריו, לימוד השפה העברית, גם הוא מצוה שנחשבת כקלה (לא ברור שהעולים החדשים יסכימו עמו, בעניין הקלות). קיימות עדויות רבות, שכבר באמצע ימי הבית השני, אפילו בארץ ישראל, היו יהודים שהפסיקו לדבר עברית והעדיפו, לצערנו, שפות זרות.

ברגע שהיישוב היהודי בארץ ישראל חרב, ורוב רובו של העם יצא לגלות הארוכה, השימוש בעברית, כשפה חיה, פסק לחלוטין. היו יהודים רבים שהתפללו בעברית וקראו בתורה בעברית, אבל רובם הגדול לא הבין את הנקרא. מספר קטן של תלמידי חכמים המשיכו ליצור ולכתוב בשפה העברית (גם הרמב"ם כתב חלק מספריו בערבית) וחלקם אף עסקו בהבנת הצד הדקדוקי של הלשון.

רוב רובם של לומדי התורה היו צריכים לתרגם לעצמם ולתלמידיהם את החומר לשפת אמם, שלא הייתה עברית. ברגע שהפגישה עם דברי התורה נעשית לא בשפת המקור, אלא באמצעות תרגום ויהיה הטוב שיהיה, חלק גדול מהמשמעויות נעלם והלומד נחשף אך ורק למשמעות אחת והיכולת לקשר בין פרשיות מקבילות או משלימות, נפגעת בצורה משמעותית. אנו יודעים שחלק גדול מהמסר של הכתוב מובן רק באמצעות קישורו להופעות נוספות של הביטוי.

נדגים זאת באמצעות הפסוק הראשון בפרשתנו:

"וַיֹּאמֶר יְקֹנָן אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַפְּהִינִים בְּנֵי אֶהֱרָן וְאֶמְרָתְךָ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִשָּׂא בְּעַמִּי" (ויקרא כ"א א).

הביטויים: אָמַר, הַפְּהִינִים, לִנְפֹשׁ, יִשָּׂא, בְּעַמִּי, כל אחד מהם ניתן לתרגמו בכמה מובנים.

ניקח כדוגמא את מי שנראה הפשוט ביותר - פְּהִינִים. ביטוי זה לכאורה משמעותו אחת, אהרון ובניו וכל הצאצאים הזכרים אחריהם. בדיקה בתנ"ך תגלה שיש הופעות של הביטוי שאין זו משמעותם (או משמעות זו מוטלת בספק, עיינו שמו"ב כ' כו) כגון "וּבְנֵי דָוִד פְּהִינִים הָיוּ" (שמואל ב' ח' יח). ברור שבניו של דוד לא היו צאצאים של אהרון הכהן וברור שהם לא קיבלו ובוודאי לא לקחו מתנות כהונה. הם מעולם לא טעמו תרומה גדולה ולא קיבלו ראשית הגז. הם כיהנו בממשלתו של דוד כשרים. כך מוכח גם מהקשר בפסוקים שם, השוו גם לפסוקים בדבי"א כ"ז לב-לד.

הרמה הגבוהה של לימוד התורה בדורנו, התאפשרה גם בזכות תחייתה של הלשון העברית, ההבנה של המקורות, שרובם נכתבו בשפה זו, אפשרית וזמינה למי שדובר את השפה ומשתמש בה בחיי היום יום שלו (כמובן ששעל הלומד מוטלת החובה להבחין בין משמעות מקורית או משמעויות מקוריות של ביטוי מסוים, לבין משמעויות שהתחדשו בימנו ואכמ"ל). ניתן להסתכל גם על נס זה כחלק מהתקיימות "חזון העצמות היבשות" של הנביא יחזקאל (שם פרק ל"ז).

נעיר בשולי הדברים, כי ההתפתחות העצומה של תרגומי ספרות הקודש, שהיא ממאפייני דורנו, אומנם פוטרת את דוברי השפות הזרות (בעיקר אנגלית) מללמוד עברית ויש לזה חסרונות רבים. מאידך, היא פותחת את שערי הלימוד לרבים.

הבה נתפלל כי נזכה לראות ביתר שאת, כיצד מתקיים לעיננו החזון של: "כִּי מְצִיּוֹן תִּצָּא תוֹרָה וְדָבַר יְקֹנָן מִירוּשָׁלַם". בשולי הדברים נתפלל גם כי דברי תורה אלו יהיו לעילוי נשמת הרב ישעיהו הדרי זצ"ל, מחדש לימוד התורה בעיר העתיקה בירושלים, מייסד וראש ישיבת הכותל, שעלה לגנזי מרומים השבוע.

לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו	לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח	לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א	לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו	לעיין יחזקאל צדיק ז"ל נלביע י"א באייר תשע"ו	לעיין אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד

לעיין שמואל רוזנהק ז"ל, נלביע ו' באייר תשע"ג
לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

האתרוג

על פי הערך: אתרוג, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך ב

וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֵרְבֵי נָחַל. (כג מ)

האם אתרוג מורכב פסול לגמרי?

האם אפשר לסמוך על סימנים לזהות אתרוג שאינו מורכב?

מהותו. וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר, זהו אתרוג (תורת כהנים ויקרא כג מ; סוכה לה א; רמב"ם לולב פ"ז ה"ב). ובכמה לימודים דרשו חכמים שהוא אתרוג: בתורת כהנים (שם) ובגמרא (שם) דרשו "פרי עץ", שטעם פריו ועצו שוה, ובירושלמי (סוכה פ"ג ה"ה) דרשו: עץ שפריו הדר ועצו הדר, ושם ושם דרשו: דבר הדר באילנו משנה לשנה, ועוד אופנים. וכתבו הרמב"ם (בהקדמה לפירוש המשנה זרעים) והריטב"א (סוכה לה א) והמאירי (סוכה שם) שמעולם לא נסתפקו מהו הדר עד שהוצרכו ללמוד מדרשות אלו, אלא שכך אנו מקובלים מפי השמועה ממש רבנו זיהו אתרוג, אבל רצו למצוא רמז בכתוב לפירוש המקובל. והרמב"ן (על התורה כאן) והריטב"א (סוכה שם) כתבו שזהו שמו בעצם של האתרוג, שבארמית נקרא אתרוג ובלשון הקודש הדר, כי פירוש אתרוג - חמדה, ותרגום "ונחמד למראה": דמרג למחזי (אונקלוס בראשית ב ט), והדרשות הן אסמכתות שעשו רבותינו לקבלתם. ואבן עזרא כאן כתב: והאמת שאין פרי עץ יותר הדר ממנו.

מורכב. אתרוג המורכב, בין שהרכיב ענף של אתרוג לתוך עץ לימון וכיוצא, ובין שהרכיב ענף של לימון וכיוצא לתוך אילן של אתרוג, נחלקו בו הפוסקים האחרונים; רוב הפוסקים פוסלים מצד כמה טעמים:

אתרוג. אחד מארבעה המינים שמצוה ליטלם בחג הסוכות.
הפרקים: א. מהותו; ב. שיעורו; ג. מראיתו; ד. צורתו; ה. הידורו; ו. שלימותו; ז. מורכב

כרד ב עמודים שט-טו

- א. בשו"ת מהר"ם אלשיך (סי' קי), בשו"ת הרמ"א (סי' קיז), בתשובת הסמ"ע (בשו"ת הבי"ח סי' קלה) ובמגן אברהם (תרמח ס"ק כג) פסלו משום שהפרי הגדל בענף אתרוג שהורכב בעץ לימון אינו אתרוג אלא לימון, כדרך שאמרו בהרכבת "ילדה" ב"זקנה" - שבטלה ילדה בזקנה (ע"י סוטה מג ב), וכל שכן כשהרכיב לימון באתרוג.
- ב. והוסיפו מהר"ם אלשיך (שם) והרמ"א (שם) והשבות יעקב (שו"ת סי' לו) שאפילו אם לא נתבטל האתרוג בלימון, הרי הם כשני מינים המעורבים זה בזה, ויש כאן אתרוג ולימון, ופסול, שאתרוג אמרה תורה, ולא מקצת אתרוג ומקצת מין אחר.
- ג. ועוד כתב מהר"ם אלשיך (שם) שחלק הלימון שבתוך האתרוג גורע משיעורו. ואם כל האתרוג אינו אלא כביצה - שהוא השיעור המינימלי של אתרוג - הרי בלי חלק הלימון הוא פחות מכביצה.
- ד. מהר"ם אלשיך, שבות יעקב והט"ז (סי' תרמט ס"ק ג) כתבו עוד שהרי זה כאתרוג חסר; שאם נגרע חלק הלימון, חסר משלמותו של האתרוג.

ה. והלבוש (סי' תרמח) פסל משום שנעשתה בו עבירה, שהרי אסור להרכיב אילנות מין בשאינו מין; ואפילו אם הורכב על ידי נכרי, אף בני נח אסורים בהרכבה.

ויש מצדדים להכשיר ואומרים, שמכיון שיש למורכב הסימנים שנאמרו בגמרא: פרי עץ הדר, הדר באילנו משנה לשנה, ושאר הסימנים שהובאו למעלה, הרי זה אתרוג. ועל טענות הפוסלים השיבו בדרכים שונות:

- ביטול ילדה בזקנה בהרכבה נאמר רק לענין איסור, אבל לא שהפרי עצמו נשתנה;
 - במקצת אתרוג יש להכשיר כדרך שאמרו: "שה", אפילו מקצת שה;
 - אינו בכלל חסר, שאין כאן חלק מסויים שהוא לימון, אלא שכל הפרי מקבל קצת שינוי על ידי ההרכבה;
 - נעבדה בו עבירה אינו פוסל אלא בקרבן ולא במצוה; ועוד, שכן נח אינו מוזהר על ההרכבה (ע"י ש"ך יורה דעה רצז); ועוד, שלימון ואתרוג הם כמין במינו לענין כלאים.
- (ע"י על כל זה בשו"ת הבי"ח סי' קלו, ובט"ז סי' תרמט ס"ק ג, ובשו"ת חתם סופר או"ח סי' קפג, ובשו"ת השיב משה סי' ב, ובשו"ת צמח צדק החדש או"ח סי' סד, ועוד. וע"י עוד על אתרוגים מורכבים בארוכה בשו"ת בית אפרים או"ח סי' נו ובספר עץ הדר לראי"ה קוק ובהגהות מהרש"ם לארחות חיים סי' תרמח ס"ק לא).

סימנים. האחרונים נתנו סימנים להבחין בין אתרוג בלתי מורכב לאתרוג מורכב ושאר מינים, כגון לימון וכיוצא:

- א. בשו"ת הרמ"א (סי' קכו בשם הר"י פדווא) והמגן אברהם (סוף סי' תרמח) כתבו שהאתרוג יש לו בליטות קטנות בכל גופו, ואינו חלק;
- ב. ושהעוקץ של האתרוג, שבו הוא תלוי באילן, הוא שקוע ואינו בולט;
- ג. ושהקליפה של האתרוג רחבה ועבה והתוך קצר, ואין בו מיץ הרבה וכמעט יבש;
- ד. והוסיפו הלבוש (סוף סי' תרמח) והמגן אברהם (שם) שאתרוג גרעיני זקוף לאורך הפרי ואינו מושכב לרחבו. ומכל מקום, כתבו החתם סופר (שו"ת אורח חיים סי' רז) והישועות יעקב (סוף סי' תרמח בתשובת נכדו, וע"י גם בכורי יעקב סוף סי' תרמח) שכל הסימנים אינם מן התורה ואינם מקובלים מסיני, ולכן אין לסמוך עליהם אם אין מסורת מאבותינו על אתרוגים הגדלים במקום ידוע שהם אתרוגים. ולא אמרו הסימנים אלא להחמיר, שאם לא ימצאו באתרוג הסימנים, נדע שאינו מאותם שמסורת בידינו. אבל בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' לד) כתב שמן התורה יש לסמוך על הסימנים, שאף על פי שסימנים אלה אינם מקובלים מן התורה, מכל מקום כיון שאנחנו רואים ומכירים שאלה הם סימני אתרוג, שוב יש לסמוך עליהם מן התורה, כדרך שסומכים על סימנים בכל מקום.

<p>לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד</p>		

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

דויד ושירי המעלות

במסכת סוכה (פ"ה מ"ב-ד) מתוארת השמחה שהיתה בחג הסוכות במקדש:

"במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תקון גדול... חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהן דברי שירות ותושבחות, והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים שעליהן לויים עומדין בכלי שיר¹ ואומרים שירה".

במשנה שם משמע שללויים ניתן תפקיד מיוחד של הניגון בכלי שיר, ובעת הניגון היו הלויים עומדים על המעלות (המדרגות) שבין עזרת הנשים ובין עזרת ישראל, ושם היו הלויים עומדים בדרך כלל בעת שהיו שרים על הקרבן. כאשר הרמב"ם מתאר כיצד היתה נעשית שמחת בית השואבה הוא משמיט את המעמד המיוחד של הלויים, וז"ל (הלכות שופר וסוכה ולולב ח, יב-טו):

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ד' א-להיכם שבועת ימים... והיאך היתה שמחה זו, החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו, ומי שיודע בפה בפה, ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שיר ותושבחות, מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושיין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע... וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר וינקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ד' שנאמר המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ד'..."

הרמב"ם משמיט את המעמד המיוחד שיש במשנה ללויים, והוא מוסיף ומקדים ומונה בין אלו שהיו מנגנים ומרקדים את "גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות". ויש לברר על מה מסתמך הרמב"ם כדי לחלוק על המשנה שלפיה הלויים היו המנגנים? ועל מה מסתמך הרמב"ם כשהוא קובע שהמנגנים היו "גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות". נראה שמחלוקת זו קשורה גם למחלוקת היכן עמדו הלויים בעת השירה על הקרבן, וכדלקמן.

היכן היו עומדים הלויים בשעת השירה?

אחד מתפקידי הלויים במקדש היה לומר שירה בעת הקרבת עולות ושלמי הצבור. ובתרגום יונתן ליחזקאל (מב, יב) משמע שהדוכן שעליו היו עומדים הלויים ואומרים שירה² היה בתוך העזרה הפנימית עצמה, שהיא מוגדרת כימחנה שכניה³. ורש"י (שם) הוסיף שכך משמע גם מהכתוב בדברי הימים (ב, ה, יב. וראו עוד לקמן).

אלא שכאמור, במשנה במסכת סוכה משמע שבעת אמירת שיר הקרבן הלויים היו עומדים על המדרגות שבין עזרת ישראל לעזרת נשים, והיינו מחוץ לעזרה הפנימית. במסכת מידות (פ"ב מ"ה ומ"ו) יש התייחסות למקום עמידת הלויים בשתי משניות סמוכות:

"משנה ה: עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלושים וחמש על רחב מאה ושלושים וחמש. וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה... מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת... וחלקה היתה בראשונה והקיפה כצוצרה שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה מעלות שבתהלים שעליהן הלויים אומרים⁴ בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה.

משנה ו: ...עזרת ישראל היתה אורך מאה ושלושים וחמש על רוחב אחת עשרה, וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלושים וחמש על רוחב אחת עשרה, וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. רבי אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה, נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה..."

לכאורה, מובאות כאן שתי אפשרויות סותרות בסמוך. בסוף משנה ה, שמשמע שרבי אליעזר בן יעקב שמוזכר בה שנה את כולה, מובא שהלויים היו עומדים בשיר על המדרגות שבין עזרת הנשים לבין עזרת ישראל. אך מאידך במשנה ו מובא שהעזרה הפנימית היתה חלוקה לכמה מקומות, האזור הקרוב לפתח נועד לישראלים הנכנסים לעזרה הפנימית והוא נקרא 'עזרת ישראל', ובסמוך אליו היה אזור שנקרא 'עזרת כהנים', ולדעת התנא רבי אליעזר בן יעקב בין האזורים הללו היה נתון ה'דוכן', שכמבואר בתרגום יונתן הוא 'דוכן הלויים', והיינו שהדוכן שעליו היו עומדים הלויים ואומרים שירה, היה בתוך העזרה הפנימית עצמה. וכדי שלא תהיה סתירה בין המשניות, ביאר רש"י (סוכה דף נא, ב) שהלויים היו עומדים על מדרגות עזרת הנשים רק בעת השירה שבשמחת בית השואבה, אך את השיר על הקרבן שהיה נאמר מדי יום הם היו אומרים על הדוכן שהיה בתוך העזרה הפנימית.

אמנם הסבר זה דחוק, שהרי מפשטות לשון המשנה משמע שהלויים היו עומדים על המדרגות שבעזרת הנשים באופן קבוע בעת אמירת השיר על הקרבן. ניתן היה לומר שהמובא בסוף משנה ה אינו מדברי רבי אליעזר בן יעקב ומדובר במחלוקת תנאים⁵, אלא שעדין קשה מדבריו המובאים בתוספתא בענין אלו שהיו מסייעים ללויים בעת השירה על הקרבן, וז"ל התוספתא (ערכין ב, ב):

"ר' אליעזר בן יעקב אומר צוערי לוייה בני יקירי ירושלם היו בעזרת נשים ראשיהן בין רגלי הלויים..."

לדעת רש"י (ערכין יג, ב) 'צוערי לוייה' (צוערי הלויים) היו לויים קטנים בגילם שקולם הדק היה מצטרף לשירת הלויים על הקרבן, והם נקראו 'צוערי לוייה' מפני שקולם הדק היה מצטרף את הלויים שקולם המבוגר לא הגיע לנעימות שכוזו. מאידך לדעת

הרמב"ם לויים קטנים מגיל עשרים פסולים לעבודה ובכלל זה לעבודת שירה, וממילא קולם פסול מלהצטרף לשירת הלויים. ולדעתו (פירוש המשנה ערכין ב,ו) 'צוערי הלויים' היו 'מנגנים' שניגנו בעת שירת הלויים, והם נקראו כך מפני שמתיקות ניגון הכלים היתה גורמת צער ללויים שלא יכלו להגיע למתיקות שכזו באמצעות קולם. אך בכל אופן, האמור בתוספתא קשה בין להסבר רש"י ובין להסבר הרמב"ם, כיצד יתכן שבמשנה במסכת מידות (ב,ו) אומר רבי אליעזר בן יעקב שהדוכן שעליו הלויים אומרים שירה נמצא בתוך העזרה הפנימית, ואילו בתוספתא בערכין (ב,ב) אומר רבי אליעזר בן יעקב ש'צוערי הלויים' שעוזרים ללויים בשירתם ונמצאים בצמוד ללויים ("ראשיהן בין רגלי הלויים") היו בעזרת נשים, והרי אלו שני מקומות שונים! בפירוש חסדי דוד נקט שצריך לומר שגרסת רש"י והרמב"ם בתוספתא היתה שונה מגרסתנו. אמנם נראה שלדעת הרמב"ם אין צריך לשנות את הגרסה בתוספתא, ולרבי אליעזר בן יעקב עצמו היו שתי שיטות שונות בענין מקום עמידת הלויים, ולפי שיטתו הראשונה (שהיא 'משנה ראשונה' והיא במשנה ה בפ"ב במידות) מקום עמידת הלויים היה על חמש עשרה המעלות, ולפי שיטתו המאוחרת (שהיא בגדר 'משנה אחרונה' והיא במשנה ו בפ"ב במידות) מקום עמידת הלויים היה בתוך העזרה הפנימית. ושתי השיטות הובאו בסמוך משום ש"משנה לא זזה ממקומה". והשיטות השונות קשורות להשקפות עולם סותרות שניתן לייחס לחמש עשרה שירי המעלות שחיבר דויד, וכדלקמן.

'חמש עשרה מעלות' כנגד מי אמרם דוד?

וז"ל הסוגיה במסכת סוכה (נג, א) בתרגום חופשי:

"אמר לו רב חסדא לאותו חכם שהיה מסדר לפניו אגדות, האם שמעת אותן 'חמש עשרה מעלות' (חמש עשרה שירי המעלות שבספר תהילים קכ-קלד) כנגד מי אמרם דוד? – אמר לו, כך אמר רבי יוחנן: בשעה שברה דוד את ה'שיתין' עבור המקדש, עלה התהום וביקש להציף את העולם, אמר דוד חמש עשרה מעלות והורידן.

הקשה לו רב חסדא, אם כן, חמש עשרה 'מעלות' 'יורדות' היה צריך לומר! אמר לו: הואיל והקשית לי נזכרתי שכך נאמר: בשעה שברה דוד את ה'שיתין' עבור המקדש, עלה התהום וביקש להציף את העולם, אמר דוד: האם יש מי שיודע האם מותר לכתוב שם על חרס ולהשליך אותו לתהום כדי שיישאר במקומו? ולא היה מי שאמר לו דבר. אמר דוד: כל היודע דבר זה ואינו אומר – יחנק בגרונו! נשא אחיתופל קל-וחומר בעצמו, אמר: ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לכל העולם כולו על אחת כמה וכמה. אמר לו אחיתופל לדוד: מותר. כתב שם על חרס והשליך לתהום, וירד התהום שש עשרה אלף אמה. כשראה דויד שהתהום ירד כל כך הרבה, אמר כמה שהתהום קרוב למעלה הדבר יותר טוב, אמר חמש עשרה שירי מעלות והעלה אותו חמש עשרה אלף אמה, והעמידו במרחק אלף אמה".

המעשים בדויד ואחיתופל ועליית התהום שבתלמוד הבבלי מבוססים על מעשה דומה המובא בתלמוד הירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב). שם מסופר שבעת שהתהום רצה לעלות ולהציף את העולם, אמר אחיתופל בלבו שכעת דויד יטבע והוא ימלוך במקומו. ובמאמר הקודם "[החרס שהושלך לתהום](#)" התבאר שלא יתכן להסביר שמדובר בעליית והצפת תהום של מים כפשוטו, ומשום שאז גם אחיתופל היה טובע עם דויד.

והתבאר שדויד רצה לבנות את המקדש בעצמו, אך נאמר לו בנבואה שיוולד לו בן שייקרא שלמה ושהוא יבנה את המקדש. והמעשים המתארים את דוד כמחפש את היסודות למקדש, מרמזים שדויד מחפש את האשה המתאימה להוליד ממנה את הבן שיבנה את המקדש. והתבאר שאוריה החתי היה גוי 'גר תושב' (וכדעת הרמב"ם המובאת בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן כה). ואחיתופל, הסבא של בת שבע, חיתן אותה עם אוריה החתי משום שלפי השקפת אחיתופל גוי שנלחם עבור עם ישראל נחשב ישראלי. ואמנם מצד דיני התורה דוד נהג כראוי כאשר הפריד בין אוריה החתי לבין בת שבע ונשא אותה לאשה. אלא שהדרך שהדבר נעשה הביאה לכך שאחיתופל התסיס את הצבור והצבא כאלו דוד בא על בת שבע בעת שהיתה אשת איש. וכאשר נתן הנביא מאשים את דויד כאלו הוא בא על 'אשת אוריה' נתן חוזר על הטענות שנשמעו בצבור, ושדוד היה צריך להתחשב בהן ואפילו שאינן נכונות, מכיוון שהבן שיבנה את המקדש צריך להיות מוסכם על כלל הצבור. ו'עליית התהום' מרמזת שעמדה לפרוץ מרידה צבאית שתמליך את אחיתופל והשקפת עולמו. אלא שבסופו של דבר דויד כפה את אחיתופל לעצור את המרידה, ודבר זה מסמלת השלכת החרס ל'תהום' וירידת ה'תהום'. והירושלמי ממשיך ומספר שם, שבאותה שעה אמר דויד את 'שירי המעלות' כדי להעלות את ה'תהום'.

ולפי מה שהתבאר, ה'תהום' מרמז לצבור שמרוחק מהבנת דעת תורה, וכמעט שעלה ומרד בדוד, והמעשים מרמזים שהמאורעות שהתרחשו סביב הולדת הבן שיבנה את המקדש, הותירו טעם רע בקרב הציבור ואנשי הצבא והם התרחקו מרעיון המקדש, ודויד חיבר את 'חמש עשרה שירי המעלות' כדי לקרב את הצבור הזה אל המקדש, וזו כוונת המעשה שדויד חיבר את שירי המעלות כדי להעלות את ה'תהום'.

המעשה שבבבלי דומה למעשה שבירושלמי, אלא שבבבלי מסופר שבתחילה מספר האגדה התבלבל ו'זכר' שדויד חיבר את שירי המעלות כדי להוריד את התהום. והיינו שלפי 'זכרונו הראשון' שירי המעלות התחברו כדי להרחיק את הצבור הפשוט ואנשי הצבא מהמקדש. סגנון ספור זה של המעשה מרמז שדבר דומה ארע גם לתנא רבי אליעזר בן יעקב, בתחילה הוא התבלבל ו'זכר' ששירי המעלות נועדו כדי להרחיק את הצבור הפשוט מן המקדש, ובאותה העת הוא 'זכר' כביכול (במשנה ה) שהלויים היו עומדים בעת השירה על המעלות של עזרת הנשים. אך אחר כך הוא 'זכר' ששירי המעלות נועדו כדי לקרב את הצבור הפשוט את המקדש, ואז הוא 'זכר' (במשנה ו) שהלויים היו עומדים בעת השירה על הדוכן שבתוך העזרה הפנימית. ה'זיכרון' בענין מיקום הדוכן, מושפע מהבנת מאמציו של דויד לקרב את הצבור אל המקדש באמצעות שירים ונגינה, שהם מתוארים כמה פעמים בספר דברי הימים. וכדלקמן.

העלאת הארון הראשונה על ידי כל ישראל

לאחר שהפלישתים החזירו את הארון לישראל, הוא שכן באזור קרית יערים, ודויד רצה לקרב את בני ישראל אל הארון, ולמעשה לקרב אותם גם אל תורת ישראל שאותה מסמל הארון, לשם כך הוא שיתף אותם בתכניתו להעלאת הארון אל עיר הבירה ירושלים, ומסופר (דברי הימים א יג, א-יא):

"וַיַּעַזְרְךָ דָּוִד עִם שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמְּאוֹת לְכָל נְגִיד: וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל אִם עֲלֵיכֶם טוֹב וּמִן ד' אֱלֹהֵינוּ נִפְרָצָה נִשְׁלַחָה עַל אַחֵינוּ הַנְּשָׂאִים בְּכָל אַרְצוֹת יִשְׂרָאֵל וְעַמֵּיהֶם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּעָרֵי מִגְרָשֵׁיהֶם וַיִּקְבְּצוּ אֵלֵינוּ: וְנִסְבְּהָ אֶת אַרְוֹן אֱלֹהֵינוּ אֵלֵינוּ כִּי לֹא דַרְשָׁנָהּ בְּיָמֵי שְׂאוּל: וַיֹּאמְרוּ כָל קְהַל לַעֲשׂוֹת בְּנֵי... וַיִּכְרְבוּ אֶת אַרְוֹן הָאֱלֹהִים עַל עֲגֹלָה חֲרָשָׁה מִבַּיִת אַבְיָתָדָב וְעָזָר וְאֶחָיו נְהֻגִים

בְּעִגְלָהּ: וְדוֹד וְכָל יִשְׂרָאֵל מְשַׁחֲקִים לְפָנָי הָאֱלֹהִים בְּכָל עַז וּבְשִׁירִים וּבְכַנְרֹת וּבְנִבְלִים וּבַתְּפִים וּבַמְצִלְתִּים וּבַחֲצִצְרוֹת: וַיָּבֹאוּ עַד גֶּרֶן בִּידָן וַיִּשְׁלַח עֲזָא אֶת יָדוֹ לְאַחֲזוֹ אֶת הָאֲרוֹן כִּי שָׁמְטוּ הַבְּקָר: וַיִּחַר אָף ד' בְּעֲזָא וַיִּכְהוּ עַל אֲשֶׁר שָׁלַח יָדוֹ עַל הָאֲרוֹן וַיָּמַת שָׁם לְפָנָי אֱלֹהִים: וַיִּחַר לְדָוִד כִּי פָרַץ ד' פָּרַץ בְּעֲזָא... וְלֹא הִסִּיר דָּוִד אֶת הָאֲרוֹן אֵלָיו אֶל עִיר דָּוִד וַיִּטְהוּ אֵל בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגֵּתִי".

בהעלאה הראשונה של הארון דויד התייעץ עם ראשי הצבא (שרי האלפים והמאות) ועם חשובי הצבור, כדי לתת להם את התחושה שהם מנהלים את הארוע, ושאר ישראל ובכללם הכהנים והלויים נדרשו להצטרף אליהם להעלאת הארון. וכדי ליצור קרוב הדעת בין ראשי הצבא וכלל ישראל לבין הארון, ניתנה רשות שלא רק הלויים אלא אנשים מכל ישראל ינגנו לפני הארון ממש בלא שום הגבלה. וכמו כן לא ניתנה עדיפות ללוויים או לכהנים שהם יישאו את הארון בכתפיהם, אלא הארון נישא בעגלה. אך העלאה זו הסתיימה באסון.

העלאת הארון בשנית

לאחר מכן העלה דויד את הארון מתוך מתן כבוד ללוויים ונתן להם לנהל את האירוע (דברי הימים א טו, ב-כח):

"אָז אָמַר דָּוִד לֹא לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כִּי אִם הַלְוִיִּם כִּי בָם בָּחַר ד' לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן ד' וְלִשְׂרָתוֹ עַד עוֹלָם: ס ... וַיִּשְׂאוּ בְנֵי הַלְוִיִּם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה בְּדַבְרֵ ד' בְּכַתְּפֵם בְּמִטּוֹת עֲלֵיהֶם: פ וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׂרֵי הַלְוִיִּם לְהַעֲמִיד אֶת אֲחֵיהֶם הַמְּשָׁרְרִים בְּכָלֵי שִׁיר נְבָלִים וּכְנָרוֹת וּמְצִלְתִּים מְשֻׁמְעִים לְהָרִים בְּקוֹל לְשִׁמְחָה: פ וַיַּעֲמִידוּ הַלְוִיִּם אֶת הַיָּמִן בֶּן יוֹאֵל וּמִן אֲחֵיו אֶסָף בֶּן בְּרַכְיָהוּ וּמִן בְּנֵי מְרָרִי אֲחִיהֶם אֵיתָן בֶּן קוֹשִׁיָהוּ: וְעַמְהָם אֲחִיהֶם... הַכֹּהֲנִים מְחַצְרִים בְּחִצְצְרוֹת לְפָנָי אֲרוֹן הָאֱלֹהִים... וַיְהִי דָּוִד וַיִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׂרֵי הָאֱלֹפִים הַהִלְכִים לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ד' מִן בֵּית עֶבֶד אָדָם בְּשִׁמְחָה... וְכָל יִשְׂרָאֵל מְעֵלִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ד' בַּתְּרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר וּבַחֲצִצְרוֹת וּבַמְצִלְתִּים מְשֻׁמְעִים בְּנְבָלִים וּכְנָרוֹת:"

בהעלאה השניה של הארון מודגש שבני הלוויים הם אלו שנישאו את הארון, וכמו כן מודגש שהלוויים הם אלו שניהלו את הנגינה בכלים השונים. ושרי הלוויים הם שקבעו מי ינגן, אך מסיום האמור שם עולה שאמנם הלוויים ניהלו את הנגינה שהיתה בסמוך לארון, אך כל ישראל הצטרפו אליהם גם כן בכלי נגינה.

קביעת הרכב משמרות המנגנים

בהמשך ספר דברי הימים (א כה, א-לא) מסופר על קביעת משמרות המנגנים שינגנו בקביעות, ושם משמע שצורפו מנגנים ישראלים למשמרות המנגנים הלוויים:

"וַיַּבְדֵּל דָּוִד וְשָׂרֵי הַצֶּבָא לְעִבְדָּהּ לְבְנֵי אֶסָף וְהַיָּמִן וַיְדוּתוּן הַנְּבָאִים בְּכַנְרֹת וּבְנִבְלִים וּבַמְצִלְתִּים וַיְהִי מִסְפָּרָם אֲנָשֵׁי מְלֶאכֶה לְעִבְדָּתָם... וַיְהִי מִסְפָּרָם עִם אֲחֵיהֶם מְלַמְדֵי שִׁיר לְה' כָּל הַמְּבִיִן מְאֵתִים שְׁמוֹנִים וְשִׁמּוֹנָה: וַיִּפְּלוּ גוֹרְלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעַמַּת כְּקִטָּן כְּגֹדֹל מְבִיִן עִם תְּלָמִיד: פ וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הָרֵאשׁוֹן לְאֶסָף לְיוֹסֵף, גְּדַלְיָהוּ הַשֵּׁנִי, הוּא וְאֲחֵיו וּבְנֵיו שְׁנַיִם עָשָׂר: הַשְּׁלִישִׁי זְבוּר בְּנֵיו וְאֲחֵיו שְׁנַיִם עָשָׂר... לְשִׁלְשֵׁה וְעֶשְׂרִים לְמַחְזִיאוֹת בְּנֵיו וְאֲחֵיו שְׁנַיִם עָשָׂר: לְאַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים לְרוֹמְמָתִי עֶזֶר בְּנֵיו וְאֲחֵיו שְׁנַיִם עָשָׂר:"

מהכתוב שם משמע ש"שרי הצבא" היו מעורבים בהקצאת מנגנים שינגנו יחד עם בני אסף הימין וידותון שהיו לויים. נראה שהרמב"ם הבין ש"שרי הצבא" כוונתו כפשוטו ל"שרי הצבא" ממש, ואין הכוונה לשרי הלוויים האחראים על 'צבא העבודה' של הלוויים (וכפי שפירש המלבי"ם), ומשום ששרים אלו נקראו לפני כן במפורש בשם "שרי הלוויים" (דברי הימים א טו, טז). ואמנם תמוה מדוע שרי צבא המלחמה התבקשו לבחור את המנגנים, אך כפי שמרמזות האגדות שבירושלמי ובבבלי לאחר דעיכת נסיון המרידה של אחיתופל דויד רצה לקרב את אנשי הצבא אל רעיון בניית המקדש, ולשם כך הוא חיבר את שירי המעלות, ונראה שמטעם זה הוא גם כיבד את שרי הצבא לבחור מתוך אנשי הצבא מנגנים ישראלים שינגנו יחד עם המנגנים הלוויים. והמנגנים הישראלים נקראים כאן "אחיהם מלמדי שיר לה'" של המנגנים הלוויים.

מנין בני אסף הימין וידותון היה בסך הכל עשרים וארבעה, כאשר כל אחד מבני משפחות לויים אלו היה ראש משמרת של מנגנים. ובכל משמרת היו שנים עשר מנגנים, ובסך הכל היו מאתיים שמונים ושמונה: "וַיְהִי מִסְפָּרָם עִם אֲחֵיהֶם מְלַמְדֵי שִׁיר לְה' כָּל הַמְּבִיִן מְאֵתִים שְׁמוֹנִים וְשִׁמּוֹנָה". בכתוב זה משמע שכל אחד מהמנגנים היה 'מבין', מילה זו משמעותה בתנ"ך: 'בקיאתורה ומלמדה', וכפי שמצאנו בנחמיה (ח, ט): "וְהַלְוִיִּם הַמְּבִינִים אֶת הָעָם", וכפי שמצאנו בדברי הימים (ב לה, ג): "וַיֹּאמֶר לְלוֹיִם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל". ונמצא שמסופר בכתוב זה שכל אחד מן המנגנים, גם מנגן ישראלי, היה מנגן שהגיע גם למעלת 'מבין' (= בקיאתורה ומלמדה'), גם הלוויים וגם 'אחיהם' הישראלים.

ואמנם מיד בסמוך השמוך נאמר: וַיִּפְּלוּ גוֹרְלוֹת מִשְׁמֶרֶת לְעַמַּת כְּקִטָּן כְּגֹדֹל מְבִיִן עִם תְּלָמִיד". וכאן מוזכרים בין משמרות המנגנים גם כאלו שהיו בגדר 'תלמיד', ולכאורה הדבר קשה, שהרי לפני כן נאמר שכל מאתיים שמונים ושמונה המנגנים היו בגדר 'מבין'. נראה שאין כאן חזרה מהאמור לפני כן, אלא שכאן מוזכרים המנגנים לפי האופן שבו הם נתפשו בצבור, ובקרב הצבור ה'לוי' היה נחשב לימבין' כלומר ל'בקיאתורה ומלמדה', ואלו הישראלי שהיה לוחם בצבא היה נחשב ל'תלמיד', והיינו למי שמקבל מה'לוי', ואפילו אם באופן אישי אותו ישראל הגיע למדרגת 'בקיאתורה ומלמדה' (ונקרא בכתוב הקודם בגדר 'מבין'). וכתוב זה מספר, שנקבע שבכל משמרת יהיה שלוש מנגנים שמהם היו 'לוי' ('מבין') ומהם היו 'ישראל' ('תלמיד'). וזו כוונת הסגנון החוזר שם באופן דומה בכל אחת מעשרים וארבעה המשמרות: "בְּנֵיו וְאֲחֵיו שְׁנַיִם עָשָׂר", כלומר, ראש המשמרת ובניו שהיו לויים ביחד אם המנגנים הישראלים שהצטרפו אליהם ונקראים 'אחיו', בסך הכל היה מספרם שנים עשר.

הבנה זו של מה שמתואר בספר דברי הימים בענין קביעת משמרות המנגנים על ידי ראשי הצבא ודויד מהווה אחד המקורות לפסיקת הרמב"ם, שהרכב המנגנים במקדש חייב להיות שילוב של לויים וישראלים, ואי אפשר שיהיו בו מנגנים מסוג אחד בלבד, כמבואר בדבריו (הלכות כלי המקדש ג,ג): "ואחרים היו עומדים שם מנגנין בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה".

ולאור זאת קבע הרמב"ם שבשמחת בית השואבה לא היתה עדיפות למנגנים לויים, והמנגנים היו גם ישראלים. וכשם שאצל דויד כל אחד מהמנגנים הישראלים שבמשמרות היה בגדר 'מבין' (= בקיאתורה ומלמדה'), כך גם בשמחת השואבה, וכפי שכותב הרמב"ם: "גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין".

אמנם כפי שהתבאר לעיל, לפי 'משנה ראשונה' של רבי אליעזר בן יעקב מטרת 'שירי המעלות' של דויד היתה כביכול 'להוריד את התהום' ולהרחיק את הצבור מן המקדש, ולכן הוא מתאר שרק הלויים הם אלו שניגנו בשמחת בית השואבה, ודבר זה קשור גם ל'משנה ראשונה' שלו בענין מקום עמידת הלויים, וכדלקמן.

קביעת מקום הדוכן

הרצון למחוק את המחיצות המבדילות בין הקבוצות השונות שבעם ישראל, ככל שדיני התורה מאפשרים, מסביר מדוע נקבע גם שה'דוכן' עליו יעמדו השרים בפייהם וכן המנגנים יהיה בתוך 'העזרה הפנימית'. מקום זה נחשב לימחנה כהונה, ולימקום קדוש שאסור לטמאים להיכנס אליו מן התורה, ובו היו רשאים הכהנים לאכול קדשי קדשים. והקביעה שה'דוכן' יהיה בקביעות בתוך 'מחנה הכהונה' ועליו יעמדו הלויים השרים בפייהם, ועליו יעמדו המנגנים' שהיו קבוצה המשלבת לויים וגם ישראלים יחדיו, שברה את המחיצות הנפשיות שבין 'הכהנים' ובין 'הלויים' ובין 'הישראלים', והראתה שכולם בעצם 'טהורים' שיכולים לקבל מעמד קבוע בתוך 'מחנה הכהונה'. ודויד קבע את מקום הדוכן בתוך 'מחנה הכהונה' מתוך ההבנה שיחסי האחוה שיהיו בין הקבוצות השונות, תביא ל'אהבת חנינם' שתסייע לכך שהמקדש יבנה ואף יהיה בנין של קבע שלא יחרס. מיקום זה מוזכר בעת חנוכת המקדש על ידי שלמה (דברי הימים ב ה, יב): "וְהַלְוִיִּם הַמְשַׁרְרִים לְכָל־לְאֻסָּף לְהִימָן לִידְתוֹן וְלִבְנֵיהֶם וְלְאֶחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים בּוֹץ בְּמִצְלָתַיִם וּבְנִבְלִים וְכִזְרוֹת עֹמְדִים מִזְרָח לְמִזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם כְּהֹנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצָרִים בְּחֻצְרוֹתַי". כלומר שהדוכן שעליו היו עומדים הלויים "ואחיהם" (הישראלים) והיו מנגנים היה סמוך למזבח, והיינו שהיה בתוך העזרה הפנימית שהיא 'מחנה כהונה'.

שנאת חנינם החריבה את המקדש

בתלמוד (יומא ט, ב) מבואר שבת שני חרב בעוון שנאת חנינם. שנאת חנינם מביאה לחשדנות ולכך שאדם אינו רואה את הצד הטוב שבמעלה שבחבירו אלא מתמקד בעצמו וכיצד הוא נפגע מאותה המעלה הטובה שבחבירו. פן שכזה נמצא בדברי רבי אליעזר בן יעקב במשנה במסכת ערכין (פ"ב מ"ו) שם הוא מתאר (לדעת הרמב"ם) את המנגנים בכלים:

"... רבי אליעזר בן יעקב אומר אין עולין למנין ואין עומדים על הדוכן אלא בארץ היו עומדין וראשיהן מביין רגלי הלויים וצוערי הלויים היו נקראין."

כזכור, הרמב"ם פירש שרבי אליעזר בן יעקב מתייחס למנגנים, והוא מתאר אותם כיצוערי הלויים' כיוון שנגינתם בכלים היתה **מצערת** את הלויים שלא יכלו להגיע למתיקות כזה באמצעות השירה בפייהם. ראייה שכזו שבה אדם נפגע ממעלה שיש בחבירו, היא ראייה שמביאה לחורבן, או שמתאימה לתקופה שאחר החורבן, שבה אין עוד מקדש המביא לכך שכל אחד שמח במעלה שיש בחבירו. לפי אותה ראייה מספר רבי אליעזר בן יעקב שהמנגנים לא היו עולים לדוכן "אלא בארץ היו עומדין וראשיהן מביין רגלי הלויים". עמידת המנגנים בארץ יש בה פן המבזה אותם, משום שהלויים השרים נראים כאילו הם 'דורכים' על המנגנים, אך בכך הלויים השרים בפייהם 'קונים' את כבודם שנפגע מהנגינה היפה של הכלים.

אך כשם שהלויים נוהגים בחשדנות כלפי אחרים, והם 'קונים' את כבודם האבוד בכך שהם נראים כ'דורכים' על המנגנים, גם הכהנים נוהגים בחשדנות, והם סבורים שרק הכהנים מסוגלים להקפיד על ענייני הטהרה כראוי. ולפי השקפה חשדנית זו, לא יתכן שנקבע ללוויים מעמד של קבע ו'דוכן' בתוך העזרה הפנימית שהיא מחנה כהונה. ולפי ראייה זו 'זוכרים' כביכול שה'דוכן' של הלויים היה בכלל מחוץ לעזרה הפנימית, ולאור חשדנות זו מופיעה 'משנה ראשונה' של רבי אליעזר בן יעקב, בה הוא מספר שהלויים היו עומדים בעת השירה על חמש עשרה המעלות שבעזרת נשים. ואכן במשנה ה מעיד רבי אליעזר בן יעקב על עצמו שזכרונו אינו מדויק והוא שכח מה שימשה הלשכה המערבית דרומית, ובאותה העת שזכרונו לא היה מדויק, הוא מעיד שהלויים היו עומדים בעת השירה מחוץ ל'מחנה כהונה' והיו על מדרגות עזרת הנשים. ובעת שזכרונו לא היה מדויק הוא מוסיף ומספר במשנה במסכת ערכין שהמנגנים שסייעו ללוויים בכלי נגינה עמדו כשהם בארץ והם נקראו 'צוערי הלויים', ולפי ראייה זו הוא מספר בתוספתא שם שיצוערי הלוייה' עמדו בקרקע של עזרת הנשים.

ואמנם בסוגיית התלמוד (ערכין יג, ב) מובאת ברייתא שהמנגנים נקראו בכלל 'סועדי הלויים', והיינו שהמנגנים היו עוזרים ללוויים בנגינתם ולא מצערים אותם. אך הברייתא היא קוראת להם לפי ההשקפה הנכונה שבה כל אחד רואה כיצד הוא נעזר ממעלה טובה שיש בחבירו, ואילו רבי אליעזר בן יעקב מספר אז לפי 'משנה ראשונה' ולפי הגישה החשדנית המביאה לחורבן. לפי הגישה שסברה אז שדויד חיבר את שירי המעלות 'כדי להוריד את התהום', והיינו כדי להרחיק את הצבור הפשוט ואנשי הצבא מן המקדש.

אך כפי ש'מספר האגדה' נזכר לבסוף שדויד חיבר את שירי המעלות 'כדי להעלות את התהום', גם רבי אליעזר בן יעקב נזכר שדויד חיבר אותם כדי להעלות את התהום, כלומר כדי לקרב את הצבור הפשוט ואנשי הצבא אל המקדש, ואז לפי 'משנה אחרונה' שלו הוא מעיד במשנה ו, שה'דוכן' היה בתוך העזרה הפנימית שהיא מחנה כהנים. ושתי המשניות הובאו בסמוך, משום ש'משנה לא זזה ממקומה'."

פסיקת הרמב"ם

ואכן הרמב"ם פסק לפי משנה אחרונה של רבי אליעזר בן יעקב, ולכן הוא פסק שה'דוכן' היה בתוך העזרה הפנימית, וכמו כן הוא פסק שלא היו הבדלים בין המנגנים לבין אלו ששרו בפייהם, וגם המנגנים עמדו על הדוכן⁶. ומה שסיפר רבי אליעזר בן יעקב במשנה ובתוספתא על הבדלי המעמדות ושהמנגנים עמדו בקרקע התאים לימשנה ראשונה' שלו, שהוא חזר ממנה. ומה שמספרת המשנה במסכת סוכה שבשמחת בית השואבה רק הלויים הם אלו שניגנו על המעלות נשים בשמחת בית השואבה, והיא מספרת שהלויים היו עומדים על המעלות האלו גם בעת אמירת השיר על הקרבן⁷, ושאותן מעלות נבנו כנגד חמש עשרה שירי המעלות שחיבר דויד, נאמר לפי 'משנה ראשונה' בענין שירי המעלות, לפי ההשקפה החשדנית, שבה כל אחד מחפש כיצד להתכבד על חברו. ולפיה דויד חיבר את שירי המעלות כדי להרחיק את הצבור הפשוט ואנשי הצבא מן המקדש.

אך לימשנה אחרונה' ההשקפה הנכונה לפיה חיבר דויד את שירי המעלות היא ההשקפה הרוצה לאחד בין הצבורים השונים, והמחפשת כיצד יתכבד שמו של הקב"ה ולא כבודו הפרטי של האדם. ולכן פסק הרמב"ם שגם ישראלים היו מנגנים בשמחת בית השואבה, ולא רק לויים, וכפי שהוא מנמק פסיקה זו בדברי דויד המלך: "גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין... וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר 'יְנַקְלְתִי עוֹד מִזֵּאת וְהִיִּיתִי שֹׁפֵל בְּעֵינֶיךָ', ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ד' שנאמר 'הַמְלִיךְ דָּוִד מִפְּנֵי וְיִמְכַרְכֶּר לְפָנַי ד'..."

במאמר הבא נאריך בעז"ה בפסיקת הרמב"ם שצריך שהמנגנים על הדוכן יהיו בהם גם לויים וגם ישראלים, ונשתדל להביא לה סמך ממקורות נוספים בדברי חז"ל.

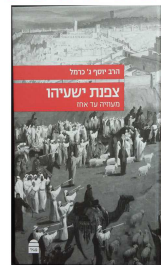
- ¹ גרסת כתבי היד של המשנה: "שעליהם הלויים עומדים בשיר", וכפי שהיא גרסת כתבי היד גם במשנה בפ"ב במסכת מידות, וראו בהערות להלן.
- ² וז"ל תרגום יונתן (יחזקאל מב, יב): "...אוֹרַח קָדָם דּוֹכֵן לְיֹאֵי אוֹרַח מְדִינְחָא בְּמַעְלָנְהוֹן".
- ³ רמב"ם בית הבחירה ז, יא-יח.
- ⁴ גרסת כתבי היד וראו לעיל.
- ⁵ ראו ערוך לנר סוכה נא, ב.
- ⁶ וז"ל הרמב"ם (כלי המקדש ג, ג): "ואין פוחתין משנים עשר לויים עומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן ומוסיפין עד לעולם ואין אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שטיקא שהיא עבודתה בפה, ואחרים היו עומדים שם מנגנים בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשמיאין לכהונה, שאין עולה על הדוכן אלא מיוחס, ואין אלו המשוררים על פי הכלים עולין למנין השנים עשר".
- ⁷ גרסת כתבי היד

לע"נ אמור"ר רחל בת' בנימין בונים ע"ה

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בבאיורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Paris, France

פריז, צרפת

אב תשס"ז

הדרכות בענייני עירובין לשוֹבְתֵים בכפר באזור האלפים

שאלה

בעוד כשבועיים נשהה בכפר בהרי האלפים בצרפת, נגור בבניין דירות, כ-4 קומות, שם אנו שוכרים דירה אחת. הכפר כולו מאוכלס על-ידי תיירים גויים, חוץ מבית מלון אחד שחב"ד שוכרים (כ-50 משפחות). ייתכן שמשפחות יהודיות נוספות תשהינה בבניין הדירות הנ"ל, אך הסבירות לכך נמוכה. שאלותי הן בנושא עירוב בשבת:

א. האם שייך תל המתלקט בצורה כלשהיא על-ידי ההרים והגבעות הסובבים אותנו, ואם כן איך לחשב: הפסגות סביב הכפר מגיעות עד לגובה של כ-3300 מטר.

ב. שמעתי על דעה (כמדומני בשם הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל) שאומרת שאין צורך בעירוב חצרות בבניין כנ"ל כיוון שהוא מקורה, ומסיבות נוספות המפקיעות אותו מדין חצר. הנפקא מינא היא כמובן לטלטל במסדרונות בין דירה אחת לשנייה או בין קומה אחת לחברתה (בהנחה שיהיו עוד יהודים בבניין שיתארחו אלו אצל אלו בסעודות שבת, למשל). בהנחה שדעה זו קיימת, האם אוכל לסמוך עליה גם מעיקר הדין? כמו כן, ייתכן שנהיה (משפחתי ואני) לבד בבניין. האם אז לא תהיה בעיה כלל?

ג. ייתכן שנצטרך לאכול בשבת בבניין אחר, המרוחק כ-500 מטר מאיתנו. האם נוכל, אשתי ואני, להעביר את בננו התינוק פחות פחות מ-4 אמות עד למקום הסעודה? הוא בן שנה וחודש והוא נושא את עצמו. וכן, האם מותר לבקש מגוי להיעזר בו כדי להרים את בני עד למקום סעודתנו (או בית הכנסת)? האם אוכל מפורשות לומר לו, או רק לרמוז לו, או גם זה לא?

תשובה

א. אי אפשר לסמוך על "תל המתלקט" במקום זה, משום שהמקום לא הוקף לדירה והוא גדול יותר מבית סאתים¹.

- ב. לגבי עירוב חצרות בבניין, למעשה יש להקל כדעת הרב אבא שאול רק בשעת הדחק.²
ג. בעניין הצורך והדרך לפעול בנושא עירוב חצרות במלון, אם אין יהודים נוספים במלון אין צורך בעירוב חצרות.³

לגבי טלטול תינוק, אם הקטן "נושא את עצמו" – יודע ללכת :

- א. מותר לומר לגוי שישא אותו בכרמלית, ולצורך מצווה מותר גם ברשות הרבים.⁴
ב. אם באמצע הדרך הקטן נתעייף ומצטער להמשיך ללכת – מותר גם ליהודי לנשאו בכרמלית.
ג. אם הקטן אינו נושא את עצמו, הדרך המומלצת היא ששני אנשים יטלטלו לסירוגין את התינוק פחות פחות מד' אמות. כל הפתרונות האלו נוגעים רק לטלטול ד' אמות בכרמלית. עדיין יש איסור טלטול מרשות היחיד לכרמלית, ולכן יש להיזהר שבכניסה וביציאה מהבתים התינוק ילך לבד, ולא להזדקק לשום היתר, ומכל מקום אסור להוציאו ולהכניסו בידיים. ניתן להוציא את התינוק מהבית ולהניחו על "מקום פטור"⁵ הנמצא בכרמלית מחוץ לבית. אחר-כך ניתן לקחת את התינוק מ"מקום הפטור" ולטלטלו ללא הפסקה עד שמגיעים לרשות היחיד השנייה.⁶
פתרון זה מסלק הן את בעית טלטול מרשות לרשות והן את בעיית הטלטול בכרמלית. מצד שני, פתרון זה מותנה בכך שהטלטול יהיה ללא הפסקה.
אם הולכים במקום שאין בו עירוב, יש לוודא שאין בבגדים או על הגוף חפצים שאסורים בטלטול.⁷

¹ שו"ע או"ח סי' שנח סעי' א. מחיצות טבעיות אלו, מועילות לסלק חשש דאורייתא של רשות הרבים אף לדעת הראשונים, שאין צורך בשישים ריבוא להגדיר מקום כרשות הרבים (חשש זה יכול להיווצר רק אם יש בכפר דרך ברוחב ט"ז אמה). כמו כן, ניתן לסמוך על מחיצות אלו אם תוסף מחיצה או צורת הפתח באורך של יותר מ"אמות, במרחק של בין ג' טפחים ל"טפחים (סי' שנח סעי' ו, "משנה ברורה" ו"ביאור הלכה" שם ד"ה באורך עשר). אמנם במקרה זה צריך יהיה לוודא שלא יהיו במחיצות פרצות הגדולות מ"אמות, שמבטלות את ההיקף (שם סי' שסב סעי' ח), וככל הנראה בדיקה כזו בכל ההיקף של הכפר אינה מעשית, אלא אם תצליח לברר את הדבר אצל היהודים הגרים במקום.
² עיינו בשו"ת "במראה הבזק" (ג תשובה מ) בשם הראשון לציון הגר"מ אליהו. וכן עיינו שם ה תשובה נג, שכאשר יש בעיה קבועה של עירוב חצרות, במקום הדחק ניתן לסמוך על שיטת הרב אבא שאול.
³ עיינו בשו"ת "במראה הבזק" (ד תשובה מח) באריכות.
⁴ עיינו בשו"ת "במראה הבזק" ח"ד תשובה מט.
⁵ "מקום פטור" לעניין היתר זה הנו עמוד או כיו"ב שאין בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, והוא גבוה מעשרה טפחים (סי' שמה סעי' יט ; סי' שמו סעי' א, "ביאור הלכה" ד"ה ברשויות דרבנן).
⁶ "משנה ברורה" (סי' שמו ס"ק ה) אוסר להוציא מרשות היחיד למקום פטור דרך רשות הרבים. הוא אינו כותב מה הדין בנדון דידן, של הוצאה מרשות היחיד למקום פטור דרך כרמלית. מסתבר שיש לדמות דין זה להחלפה ברשויות דרבנן (כלומר הוצאה מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור) שמהשו"ע (סי' שמו סעי' א) נראה להתיר, כ"א בתרא, ואילו מהרמ"א (סי' שעב סעי' ו וה"משנה ברורה" שם מט) משמע לאסור. אכן בנדון דידן, שמדובר בטלטול תינוק הנושא עצמו, שכל עיקרו דרבנן, נראה שגם הרמ"א יודה (וכמו ההיתר לומר לגוי לטלטלו בכרמלית, שצוין לעיל בפתרון הראשון). גם בצבא נוהגים להקל בתרי דרבנן, היינו בטלטול מרשות היחיד לרשות יחיד אחרת דרך מקום פטור. הטעם לכך הוא שמה שלא מטלטלים ישירות מרשות היחיד אחת לשנייה דרך הכרמלית הוא משום שאז יהיה צורך בעירובי חצרות בין שתי רשויות היחיד.
⁷ ראה בהרחבה "שמירת שבת כהלכתה" פרק יח אות מה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסיקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא
ליליאן בת פורטונה
יפה בת רחל יענטע

רועי משה אלחנן בן גינה דבבה
מאירה בת אסתר
פריאל דפנה חיה בת שרה
בתוך שאר חולי עם ישראל

יוסף (יוסי) בן חנה
דוד חיים בן רסה Rassa
רבקה רינה בת גרונה נתנה